

KÉT ISMERETLEN KAZINCZY-LEVÉL.

Kazinczynak e két levele közül az első csak teljességében ismeretlen. Egy részét közöltem abban a könyvemben,¹ amelyben a Kazinczy által rajzolt és a M. T. Akadémia könyvtárában őrzött² silhouette-eket közreadtam. Ez a levél töredék. Egy levélhez zárt külön papírlapra írt szöveg; egy drágaköbe metszett Kazinczy arcképre vonatkozik, s ahhoz volt mellékelve az a rajzolt arcél, amelyet fentidézett kiadásomban közzé tettem.³ A levél keltére biztos adatunk nincsen, de meghatározhatjuk azoknak a leveleknek alapján, melyekben a gyűrűről szó esik. A gyűrű története a következő:

Cserey Farkas erdélyi földbirtokos, Kazinczynak nagylelkű barátja, 1808-ban elhatározta, hogy barátsága jeléül gyűrűt készíttet és kövébe — a kor divatja szerint — belevéseli a nagy költő képét. Cserey, úgy látszik, kedvelője volt a pompás gyűrűknek. 1808 augusztus 17-én kelt levelében leírja az egyik, akkor szerzett gyűrűjét, melyért neki 7000 rénesforintot ajánlottak és ugyanabban a levélben írja a következő sorokat:

«Most képedet fel küldöttem Lipsiába Rosthoz, hogy a szerint gyűrűköbe fel emelt munkával ki metczettesse. Bal kezem mutató ujján fogom aszt gyűrűbe viselni — szívem részin — melybe holtig lakozol úgy is. Az a czélom, hogy Hazád béli kövel carmesiroztassam, mely végre szép tűz opálokat fogok szerezni.»⁴

Kazinczy erre a levélre még a hónap 26-ik napján válaszol, s ez a levél valóban erre adott válasz, mert Kazinczy, aki Cserey leveleit számoztán e levelet úgy kezdi, hogy az augusztus 17-én írt levele a 98-ik, most ezt írja: «Térek a' ma érkezett levélre sub N° 98.» E válaszlevélben pedig⁵ szó sincs a gyűrűről s a megtiszteltetésről, de Cserey, midőn erre a levélre felel, (Kraszna 1808 szept. 6.) az ott írtakra tesz megjegyzéseket és azután ezt írja: «Köszönöm profilod el küldését, aszt a jövő Postán ugyan Lipsiába felküldöm, de aszt tartom, későre már, mert eddig készen léssen.»⁶ Ez a köszönet nyilvánvalóvá teszi, hogy Kazinczy arcelét valóban az augusztus 24-én írt levelével küldte meg lelkes erdélyi barátjának s így azzal együtt azt a levél-töredéket, melyet alább egész terjedelmében közlök.

Tudvalevő dolog, hogy a Csereynek írt Kazinczy-levelek az Erdélyi Múzeum Egylet könyvtárába kerültek, s a kép, melyen a Lipsébe és onnan visszaküldés nyomai, a gyűrűdések ma is nagyon láthatók, s a képhez tartozó levél Kolozsvárról ismeretlen módon útra kelt és Ernst Lajos rendkívüli becsü gyűjteményébe került, ahol az a Kazinczy-reliquiák tárlójában látható.

¹ *Árnyékrajzolatok.* Rajzolta Kazinczy [így!] Ferenc, maga' kezével. 1784—1814.

² M. Irod. 2r 20. sz.

³ Lásd a 7—11. lapot.

⁴ *Kaz. lev.* VI: 35. l.

⁵ U. ott 55—58. l.

⁶ U. ott 77. l.

A levél szövege a következő:

Profilomat, mely minden hozzá értőknek ítéletek szerint a' legtekéletesebb rajzolás, azért küldöm hogy ezt Rostnak megküldened tetszenék, felküldhessd, mert ő a' cuprum után dolgoztathat belé szemet, fület, etc. Megkellenék irnod hogy a' haj római módra légyen csinálva, mint p. o.: a' Napeleon' pénzein. Nem gondolom hogy en face valami jót csinálhasson a' cuprum után is *kőben* a' véső. Azonban ezt tetszésekre hagyom. Hidd el, hogy barátságodat, mellyet ezen czikkely mutat leveledben, érdeme szerint becsülöm Neque vero animi prorsus hum'lis esse potuit, qui Csereium sibi adjunxit. Ezt fogja mondani, a' ki halálom után leveledet olvasandja. — Én kövekhez nem értek, de a' mit a' Lisbonni körül írsz, nagy gyönyörűséggel olvastam, 7000 Rf. mennyi pénz! és egy köért. — Ez előttem édes barátom, olly vesztegetés, mint mikor a Római Gazdag házakat adott egy halért.

3 képem eránt irván ezen leveledben, ugy látom hogy Benkő József a' néki küldött levelet másokkal közlötte. Tőle kértem tudósítást, ha ezen 3 kép felől nem tud e valamit, ő talán azon levélben fog nekem írni, mellyet Kis Miklós Úr küld általad.

Kazinczy arcéle
— Arnyékrajzolat
1808-ból —
(Ernszt muzeum.)

A fenti levél gyűrűre vonatkozó részlete nem szorul magyarázatra s a gyűrűről csak azt jegyezhetjük meg, hogy valójában elkészült és a bőkezű megrendelő kezébe jutott 1810 tavaszán. Hogy ma hol van, kinyomozni nem tudtam.

E gyűrűről Kazinczy *Naplójában*¹ *Az én képeim* címen ír. Itt a hiányosnak mondható lajstrom utolsó, 33-ik száma után sorsszám nélkül leírja a gyűrűt, melyet tulajdonosa — mint írja — «minden hírem nélkül metszettette» Kíninger és John metszetei után.² (Tehát az arnyékrajzolat csakugyan későn jutott Rosthoz.) A gyűrű köve — amint itt írja — fejjeres jaszonyx és huszonkét magyar opál veszi körül; e kövek Abauj megyei eredetiek.

Az itt közölt levél végén három képről van szó.

Cserey fent idézett aug. 17-i levele végén jelzi, hogy a levélhez mellékelt külön papirosra «becses ritkaságokról» írt, amelyek Kazinczynál megvannak, s azokat Cserey «más exemplárban» meg szeretné szerezni.

A levélhez zárt külön papiros — Váczy János, a *Kaz. levelek* kiadója szerint, amint azt jegyzetben közli — a levél mellett fel nem található már, de annak tárgyát általánosságban megtudjuk Kazinczy aug. 24-iki válaszából.

¹ M. T. Akadémia könyvtára Történet. 4-r. 15. A *Napló* 37—38 lev. Megjelent *Kaz. lev.* XXII. 511—513 l.

² Pedig Berzsenyi egy levelében — midőn Kazinczynak Csereyhez írt költői levelét elolvasta — e szókkal köszönti barátját: «Örülj barátom, ezen szép mívednek! Ez a' te képedet elevenebben festi, 's tovább is fent tartja, mint *John* és *Kíninger* mester kezeik — — —» Mikla 1. Sept. 1810.

Cserey három metszetet szeretett volna megszerezni Kazinczy kép-gyűjteményéből, amelyet akkor értékesíteni óhajtott és később el is adott. Benkő József, akit itt megemlít, s akinek a képek eladására vonatkozólag írt, a kiváló erdélyi tudós volt; ebből a levélből értesülhetett Cserey a három képről, amelyet valószínűleg, hogy Kazinczy nehéz anyagi helyzetén segítsen — magához akart váltani. Kazinczy válasza¹ — mindent megmagyaráz.

*

A másik kiadatlan Kazinczy-levél a Lantos R.-T. VII. auctióján került elő (1928 dec. 11-én és 12-én).²

Ennek az auctiónak katalógusában találjuk a következő pontot:

«113. *Kazinczy Ferenc* levele családi ügyekről és gazdálkodásáról. „Félesztendeje, hogy gazda vagyok s megmutattam már is, hogy tettem valamit boldogulhatásom eránt.” — Megemlíti Szemere Pált és a Szemerecsalád eseményeit. Kelet: „12. Nov. házasságom 16-dik esztendejének első napján”. (1819) 8° 2 l.» *Kazinczy kiadott levelei között nem szerepel.*

A levelet 1819 novemberének 12. napján írta Kazinczy. Azelőtt való éjszakán költötte azt a szonettet, amelyben kegyetlen, sorsüldözésben telő életének rajzát adja, (*A' sajka*: Csalárd örvények, vad sziklák között . . .) s amelyet rokonlelkű barátjának, Kis Jánosnak november 11-én írt levélével megküld. Ebben a levélben³ írja: «— — én ma *rekesztem-be* boldog házassági életem *tizenötödik esztendejét.*» A levél külön volt borítékozva annak idején, úgyhogy a boríték elvesztével elveszett az is, hogy ki volt a címzett? A megszólítás azonban s a levél egynehány részlete rávezet az illető személyére. *Nagy Tiszteletű Drága Jó Uram, Kedves Uram Bátyám!* a megszólítás, amiből egyházi férfit sejtünk, akihez szorosabb, majdesaknem atyafiságos kapcsok fűzik. Ilyen volt Vay József, a későbbi septemvir, a báró-ágra emelt két Vay testvére, a dúszgazdag földesúr, a sárospataki főiskolának fő-curatura, a nagyhirű iskolának újrateremtője, aki életében tizenötezer forinttal segítette azt s végrendeletében is bőséges legátumokkal gazdagította. Már régebben is megvolt köztük a kapcsolat; Vay mint fiatalembert Szabolcsmegyébe akarja vinni őt főnótáriusnak és midőn ebből semmi sem lett, a szoros hivatali kapcsolat közöttük rokoni kötetlékre változott: Vay József, Abrahám fia nőül vette Kazinczy Ferenc atyai nagybátyjának, Péternek Boronkay Évától született legfiatalabb leányát, Zsófiát.

A levél betűhü másolata itt következik:

12. Nov. házasságom 16 dik esztendejének el
ső napján.

Nagy tiszteletű Drága Jó Uram,
Kedves Uram Bátyám,

Mind Sophie, mind én a' legháládatosabb tisztelettel fogadtuk Uram Bátyámnak kegyes részvételét a' Sophie felgyógyulásán. Uram Bátyámban az egész világ tiszteli a' mások' szerencsésjén való örömet, 's ez is ennek actusa.

¹ *Kaz. lev.* VI. kötet 56. l.

² Leiró katalógusát Dr. Mikes Lajos készítette.

³ *Kaz. lev.* XVI: 527—531. l.

Hogy a' kis Sophie, a' kit én határ nélkül szeretek, mintha tulajdon gyermekem volna, és a' kitől azt várom hogy higgye hogy ötet nagyon szeretem, — azt nem tudtam. Neki az Isten ugyan ada tehát gazdag szüretet, nekem mindössze 13 hordó borom lett.

Kassainétól vett szőlőmet eladtam Kapitány Ocskay Károlynak 300 forinttal drágábban, mint vettem, 's Kelemen Uramnak tartozott 1000 ft adósságomtól meg szabadulék de nem ezen pénzből. A Kassai szőlőm árát a Kazinczy nevű szőlő tökéletes helyreállítására fordítom 's marhát veszek rajta, és holmit a' mi nyereséget ad. Fél esztendeje hogy Gazda vagyok, 's megmutathatom máris hogy tettem valamit boldogulhatásom eránt, 's hogy nem rajtam múlt hogy eddig semmire nem mentem. Ha a' szegény Anyám ez előtt 7 esztendővel módot adhatott volna reá, most jobban állanék. Ő nem vétkes szegény mert más nem engedte. Semmiből csak Isten teremt.

Szemere Pali nem jöve fel, pedig itt akart lenni szüreten, mert tudta, hogy Kriska le megyen most Pestre. — Ő jobban áll, mint hittem. Az atyja neki régi activa adósságokat hagyott. Nem gazdag, de nem is szegény, az pedig neki elég.

Doctor Kovács Pestről a' Pataki hegyen szüretele. Ma gyalog jött hozzám, itt ebédelt, 's ment. Dícséri nagyon a' Jesztrebre házasodott Szilasyt.

Dercsényi Ferenc és Szemere Klári között meg volt a' gyűrű váltás, Boronkay Sigmond és Gáspár 's Korner és Kandó 's Majásy¹ Sigmond és Szirmay Tamásné jelenlétében, a' mint azt a' ma levélből tudom [így!]. Szemere István örvend a lépésnek.

A' Napam 's Sophie tisztelik Uram Bátyámát 's Assz. Nénémet és a' kedves kis Menyecsét, kinek majd szerencsés [betoldva: le] betegedést kívánunk. Ajánlom magamat kegyességeibe 's maradok hív tisztelettel

alázatos szolgája
Kazinczy Ferencz

Az én Sophiem az Uram Bátyámát [így!] arra kéri hogy sok kendere teremvén Berkeszen, ajándékozza meg ötöt négy stöknyre [így!] valóval.

A levélben megnevezett kis Sophie Vay Ábrahámné, Kazinczy Zsófia. Kazinczy gazdasági körülményeit érintő megjegyzésekre vonatkozik az 1803—1805. évi feljegyzéseinek első része, ahol nyilván megmondja, ki a vétkes az ő elszegényedésében.²

A kedves kis Menyecske — akiről a levél végén említés történik, ismét a már elébb oly szeretettel megnevezett Kazinczy Sophie lesz, bár az ott jelzett lebetegedésnek a közkezen forgó genealogiákban, sőt Kazinczy Magyar Pantheonjában — nyoma sincs. Hét élő gyermekük volt Vay Ábraháméknak. A levél kelte előtt született a hatodik gyermek (1817 máj. 23) Ida, a levélírás után csak 1820 szeptemberében született meg Dániel.³

¹ A Majásy — Ma[riljásy] nak olvasandó.

² Lásd IK. XII: 191—205. l.

³ Magyar Nemzetiségi Zsebkönyv I. r. Főrangú családok. I. kötet. Budapest, 1888. 256. lap.

Valószínű, hogy e kettő között volt Vaynénak egy szülése, — az akkor világrajött, azonban vagy halva született, vagy oly csecsemő korban halt el, hogy azokról a genealogiák nem vesznek tudomást.

Ennek a levélnek az akadémiai kiadás szerint 5649. (3794/a) volna a száma.

REXA DEZSŐ.

SZÁNTÓ (ARATOR) ISTVÁN NEKROLÓGJA.

Szántó (Arator) István jezsuita író 1612 július 3-án d. u. 5 óra tájban halt meg Olmüchen. Másnap délután temették. Halálakor is, temetésekor is jelen volt báró Rziczani Kawka (Kasska) János főúr, Brumow ura, a katolikus restauráció buzgó támogatója Cseh- és Lengyelországban, az olműci jezsuita rendháznak is nagy jótévedője.¹

Régi szokás Jézus-társaságában, hogy az egyes rendházak összeállítják halottaiknak életrajzát. Az évi jelentéssel egyetemben a nekrológok másolatát is megküldik a tartományfőnököknek s Rómába a generálisnak. Szántó nekrológját Veress Endre adta ki a Jézus-társasága évkönyvei (*Litterae Annuae Societatis Jesu anni 1612*) alapján.² Azonban az évkönyvek csak kivonatosan vették föl Szántó nekrológját, s belekeveredik a szövegbe az évi jelentésnek olyan részlete is, amely nem vonatkozik Szántóra.

Részletesebb és pontosabb az olműci kollégium házitörténetében (*Historia Collegii Olomucensis S. J. 1566—1727.*³) található nekrológ. Fontos forrás ez Szántó életrajzához, épazért érdemesnek találok egész terjedelmében való közlésre.

Az olműci házitörténet egy-egy évi följegyzése rendszerint az iskolai életről szóló beszámolóval kezdődik, ezt követi a személyi változások (elhunyt rendtagok, újszerzetesek) bejegyzése. Ilyen keretben olvassuk Szántó nekrológját is.

Íme, az olműci nekrológ szószerinti szövege:

(Pg. 66.) Anno 1612 Unum ex hoc exilio supremus Pater evocavit P. Stephanum Aratorem Hungarum aetatis, septuagesimo secundo s.⁴ tertio, societatis quinquagesimo secundo, Professionis vigesimo.⁵ Fuit hic vir candidus, simplex et rectus; Catholicae Religionis vehemens propugnator, acerrimus Haereticorum insectator; Romae anno 1560 in Societatem admissus;⁶ audita Philosophia et Theologia in Austriae provincia partim Tirnaviae, partim Viennae politiori literaturae iuventutem imbuit, bis docendo cursum Philosophicum emensus; jubilaeo Gregoriano⁷ et aliquot sequenti-

¹ (Veress): *Fontes rerum Transylvanicarum*. V. 281.

² I. m. V. k. 218. l.

³ Bécsi Nemzeti Kvtár 12.026. sz. kézirat. 66. l.

⁴ Nehezen kibetűzhető rövidítés. Lehet s. (seu v. sive) avagy l. (licet.)

⁵ Sz. 1540-ben született Devecserben. Négyes szerzetesi fogadalmat tett Bécsben 1592 febr. 9-én. (I. m. V. k. 266. l.)

⁶ Sz. 1561 febr. havában lépett a Jézus-társaságba.

⁷ Az 1575. év volt jubileumi esztendő.